

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BİR ENTELEKTÜEL

Mehmed Fuad KÖPRÜLÜ

Editör
Dr. Berna FİLDİŞ

İÇİNDEKİLER

Ön söz	5
MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN EPİSTEMİK CEMAATİ: BÂKÎ ÖRNEĞİ	13
<i>Mehmet Yunus YAZICI</i>	
KÖPRÜLÜ'NÜN TARİH ANLAYIŞI ve TARİH BİLİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELERİ	43
<i>Hasan Hüseyin GÜNEŞ</i>	
FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN YÜKSEK TAHSİL VE YABANCI DİL ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ	67
<i>Sevda KAMAN</i>	
M. FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN İLM-İ CEM'İYYET HAKKINDAKİ FİKİRLERİ	89
<i>Berna FİLDİŞ</i>	
M. FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN DEMOKRAT PARTİLİ YILLARI (1946-1957)	139
<i>Abdullah ÖZDAĞ</i>	
FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	169
<i>Haluk ÖNER</i>	
FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN SANAT ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ	185
<i>Süreyya GENÇ - Ferhunde KÜÇÜKŞEN ÖNER</i>	
MEHMET FUAT'IN TÜRK YURDU DERGİSİNDEKİ YAZILARININ ANALİZİ (1911-1931)	203
<i>Ümmet ERKAN</i>	
KÖPRÜLÜ'NÜN "ESKİ-YENİ" TARTIŞMASI VE MUALLİM NÂCİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	225
<i>Macit BALIK</i>	

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN YÜKSEK TAHSİL VE YABANCI DİL ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

“Yabancı dil bilen herkes haindir, yabancı dil bilmeyen herkes cahildir.”

Cemil MERİÇ

Sevda KAMAN¹

Giriş

Mehmet Fuat Köprülü; Türk edebiyatı tarihi, Türkoloji, Türk tarihi, sosyolojisi, folkloru gibi farklı disiplinler üzerine sayısız bini aşan çalışmalarıyla sadece ülkemizin değil Avrupa'nın da saydığı mümtaz âlimlerden birisi olmuştur. Yanı sıra siyaset ve devlet adamlığı kimliği, akademisyenliği ve yetiştirdiği değerli ilim adamlarıyla da tanınan Köprülü, Türk düşünce tarihine derin izler bırakmıştır. Köprülü ailesinin namına yakışır çalışmalara imza atan, yüksek tahsilini ise yarıda bırakan Mehmet Fuat Köprülü, yabancı dilini ve çeşitli ilimlere dair derin bilgilerini aile kütüphanesindeki kitapları okuma yoluyla ve özel dersler alarak geliştirmiştir. Türk dilinin aktüel meselelerine dair yazıları ve tartışmaları ile öne çıkan Köprülü'nün Hayat Mecmuası'nda 1928 yılında yayımladığı *Yüksek Tahsil ve Ecnebi Lisani*² adlı yazısı; bugün de geçerliliğini koruyan yabancı dil öğrenmenin

1 Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilim Bölümü.

2 Fuat Köprülü, “Yüksek Tahsil ve Ecnebi Lisani”, *Hayat Mecmuası*, C: III, S. 67, s. 281-282, Ankara, 1928. (Çalışmanın sonuna *Yüksek Tahsil ve Ecnebi Lisani* başlıklı yazının günümüz imlasına uygun olarak Latin harflerine aktarılmış hali eklenmiştir. Köprülü'nün harf devriminden önce yazdığı Arap harfli bu makale ile *Hayat ve Ülkü Mecmuaları*'ndaki tüm makaleleri, 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Ömer Faruk Akün danışmanlığında *Fuat Köprülü'nün Hayat ve Ülkü Mecmualarındaki Fikri-İçtimâî Yazıları* başlığı ile Halil Açıkgöz tarafından lisans bitirme tezi olarak hazırlanmış, çeviri yazıya aktarılmıştır.)

önemine dair görüşleri içerdiği ve yüksek tahsilini yarıda bırakmasına rağmen ordinaryüs profesörlüğe kadar yükselen üç yabancı dile hâkim biri tarafından kaleme alındığı için dikkatimizi çekmiştir.

1. Köprülü'nün Eğitim Hayatı ve Vâkıf olduğu Diller

1890 yılında doğan Köprülü, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nden itibaren Batılı tarzla yetişen Osmanlı aydınları gibi Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir. Bu dillerden Farsçayı Ayasofya Rüşdiyesi'nde iken, Arapça ve Fransızcasını ise Mercan İdâdîsi'ne devam ettiği yıllarda geliştirmiştir. Bilindiği üzere askerî okullara öğrenci yetiştirmek amacıyla açılan, zamanla ortaokul karakterine sahip bir öğretim kurumu haline gelen okula “rüşdiye”, Osmanlı eğitim sisteminde yüksek okullara öğrenci yetiştiren orta dereceli okula, bugünkü karşılığıyla liseye “idadi” denilmektedir. “Osmanlı'nın Yabancı Dil Eğitimi” isimli makalesinde idadilerin 1882 ile 1892 yılları arasında yaygınlaştığını; bu yaygınlaşma ile beraber Sultan II. Abdülhamit'in saltanatının sonlarına doğru ülke genelinde rüşdiye sayısının 619, idadi sayısının 109'a, buralarda okuyan öğrenci sayısının 60 bine ulaştığını belirten Selim Hilmi Özkan, bu okullardaki ders müfredatı ile Osmanlı Devleti'nin yabancı dil eğitiminde ne derece başarılı olduğunun bilinmediğini ifade etmiş, bu okullardaki haftalık yabancı dil ders sayısı ile ilgi bir tablo hazırlamıştır:³

Tablo 1: Rüşdiye ve İdadilerde Haftalık Yabancı Dil Dersleri

Dersin adı	Sınıflar						
	1	2	3	4	5	6	7
Arapça	1	2	2	2	2	1	1
Farsça	-	1	2	1	-	-	-
Fransızca	-	-	3	3	4	4	5
Elsine				2	2	2	1
Toplam	1	3	7	7	6	5	6

(Tablodaki elsine ile kastedilen diğer diller gereğinde okutulan Rumca, Ermenice ve Bulgarcadır.)

3 Selim Hilmi Özkan, “Osmanlı Devleti'nde Yabancı Dil Eğitimi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer 2010, s. 1790.

Bu dillerin hangi seviyede verildiğini bilemesek de ders saatlerinin ileriki dönemlerde sürekli artması ve yabancı eğitim veren okulları açma teşebbüsleri Osmanlıda on dokuzuncu yüzyıldan itibaren yabancı dil eğitiminin öneminin kavrandığına işaret etmektedir.

Tanzimat sonrası Osmanlı memurları içerisinde iki üç dil bilenlerin sayısının azımsanmayacak çoğunlukta bir grubu oluşturduğu, bu durumun hem Anadolu hem de Rumeli eyaletleri için geçerli olduğu görülmektedir.⁴ Osmanlı aydını da Arapça, Farsça dışında o dönemde Fransızcanın diplomasi dili olarak kabul edilmesinden dolayı Fransızcaya teveccüh etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkmış "Osmanlı aydını" sınıfına dâhil edebileceğimiz Köprülü'nün üç dili bilmesi bu sebeple şaşırtıcı bir durum değildir: "Fuat Köprülü ve onun nesli daha önce kısaca özetlemeye çalıştığımız eğitim politikalarının bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkmış "yeni aydın/entelektüel/mütefekkir zümresi" içinde mütalaa edilmeli ve görülmelidir. Bu yeni eğitim doğrultusunda hem geleneksel "ilim" anlayışını (ve fakat medrese eğitimi değil) hem de fen/fünûn ilimlerini içeren yeni "bilim" anlayışını bir arada tedris etme imkânını yakalamış ve bu birikimi Cumhuriyet Türkiye'sine aktarabilmeyi başarmış bir ilim adamı hüviyet ve portresi, bütün hususiyetleri ile birlikte karşımızda durmaktadır. Abdülhamit döneminde idadîyi bitiren bir Osmanlı entelektüelinin Arapça, Farsça ve Fransızca'yı ortalamanın üzerinde bir seviyede bildiğini kabul etmek abartı olmayacaktı."⁵

Fuat Köprülü iyi dereceleyle bitirdiği idadiden sonra Mekteb-i Hukuk'a başlamış, ileride bahsedeceğimiz gerekçelerle yüksek tahsilini yarıda bırakmış ancak Fransızcasını ilerletmek için Prof. Anjel'den özel dersler almıştır. "Köprülü bazı Fransız yazarlarının kitaplarını tercüme etti. Bu yıllarda Nouvelles Littéraires'i düzenli olarak takip ettiğini; Revue des Deux Mondes ve Mercure de France gibi dergilere abone olduğunu görürüz. Özellikle Fransız münekkitlerinin eserlerini büyük bir alaka ile takip etti. Bunların yanı sıra pek çok Batılı düşünce adamının eserini tetkik ederek bunları, ileride vücuda getireceği ilmî eserleri için önveri niteliğinde görmüş ve kullanmıştır. Bu düşünce adamları arasında Gustave Lanson, Auguste Comte, Saint Simon, D'Alembert, Hobbes, Voltaire, Rousseau, J. Stuart Mill, Spencer, Hegel, Vico, Montesquieu, Herder, Kant, Condorset, Bougelé, Marx, Engels, Hippolyte Taine, Renan'ı sayabiliriz."⁶

4 Selim Hilmi Özkan, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim Dili ve Yabancı Dil Meselesi", *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, Ankara, Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2017 Yıl: 13 / S. 3, s. 37.

5 Abdülkerim Asılsoy, *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, Marmara Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü / Tarih Bölümü / Türk Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s. 23.

6 A.g.e., s. 26-27

Fuat Köprülü, okulda verilen bilgilerle yetinmeyip Fransızcadan Türkçeye çevrilen edebi eserler vasıtasıyla Fransızcasını geliştirdiğini bir röportajında dile getirir: "...Henüz 18 yaşında bir lise mezunu iken bile Fransız klasiklerini ve bilhassa 19 uncu asır edebiyatını kâfi derecede tanıdım. Bugün de olduğu gibi, o sıralarda liselerde Fransızca öğretiliyordu. Yine bugün de olduğu gibi muhtelif Fransızca eserler Türkçeye çevriliyordu. Bu suretle, henüz Fransızca'yı iyi öğrenmeden bile, Fransız edebiyatına yabancı kalmamıştım. Liseden çıktığım zaman, Fransız müelliflerini metinlerinden okuyabiliyor ve tercüme edebiliyordum..."⁷

Henüz yirmili yaşlarda iken özel surette öğrendiği ve aldığı özel dersler sayesinde geliştirdiği Fransızcasıyla Henri Becq'in *Paris Kadını*'ni (İstanbul 1910), Gustave Le Bon'un *Ruh-i Siyaset ve Müdafaa-i İctimaiye*'si (İstanbul 1910) ile yine aynı yazarın *Ruh'l-Cemaat*'ini (İstanbul 1911) ve daha sonra da Driault'nun *Selim-i Sâlis ve Napolyon* (İstanbul 1913) adlı ünlü eserini Fransızcadan Türkçeye çevirerek yayımlamıştır.⁸

Görüldüğü üzere Köprülü ilim dünyasında başarılı olmak için Batı dillerinden birine sahip olmak gerektiğini kavradığı için aldığı dil eğitimleri ile yetinmez, kendini dil hususunda geliştirir. Bu durum başka bir Osmanlı aydını olan Beşir Fuat'ı anımsatır: "İlerlemiş milletlerin seviyesine çıkabilmek için ilim ve fence de ilerlemek gerektiğini düşünen Beşir Fuat, bu nedenle üç Avrupa dilinden en az birini bilmenin şart olduğunu savunmuş; Almanca ve İngilizce'yi Emil Otto metoduyla kendi başına öğrenmiştir."⁹

1907'de Mercan İdadisi'ni bitiren Köprülü, İstanbul Darülfünunu'nun şubeleri arasında muhtemelen baba mesleğiyle de ilgisi dolayısıyla Mekteb-i Hukuk'u seçmiştir.¹⁰ Köprülü Şark dillerine (Arapça, Farsça), çeviri yapacak kadar geliştirdiği Fransızcaya, bu dile üniversitedeki hocalarından daha vâkıf olduğunu, bazı konuları onlardan daha önce öğrendiğini ve daha iyi bildiğini fark edince yüksek tahsilin beklentilerini karşılamayacağını anlamış ve Hukuk Fakültesi'ndeki tahsilini üçüncü sınıfta iken yarıda bırakmıştır:

"Yine, ilme olan aşkımdan, yüksek bir mektep bitirmedim. Anlatayım, İdadiye'den sonra, Hukuk'ta üç sene okudum. İmtihanlarımda gayet muvaffak oldum; lakin Hukuk'ta, büyük bir hayal kırıklığı ile karşılaştım. Tedrisat, son derecede fena idi. Benim, talebesi bulunduğum 1907 Darü'l-Fünun'u bir âlemde. İslam hukukunu okutan

7 Fuat Köprülü, "Notlar ve İktibaslar: Bir Ankete Cevap", *Ülkü*, C. XV, S. 87, Mayıs 1940, s. 258-260.

8 Orhan Fuat Köprülü, "Anma Günü: M. Fuad Köprülü'nün Hayatı, Eserleri, Çalışma Sistemi ve Başlıca Hususiyetleri", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. LIII, S. 421, Ankara, Ocak 1987, s. 41.

9 Berna Fildiş, "Bir Osmanlı Aydını Olarak Beşir Fuat", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1, Mart 2017, s. 566.

10 Ömer Faruk Akın, "Mehmed Fuad Köprülü", *DİA*, XXVIII, 2003, s. 472.

hocalardan istifade etmediğimi söyleyemem. Ancak, yeni Avrupa ilimlerini okutanlar lisan bilmezlerdi. Elllerine geçmiş yalan yanlış tercemelerden, eminim kendileri de bir şey anlamayarak, ders verirdiler ki, ben bu eserleri, elimde bulunan asıllarından okumağı tercih ederdim. Fransızcaı, hocalarımdan daha iyi biliyordum; hatta bazı dersleri, bazı bahisleri, onlardan daha çok önce ve daha iyi öğrenmiştim. Hukuk'ta fazla kalmak, zaman kaybetmekten başka bir şey değildi. Bir diploma için de bunu göze alamıyordum. Kendi başıma kendimi daha iyi yetiştireceğimi anlamıştım... Sonra, benim ihtisasını yapmak istediğim ilim sahasının mektebi yoktu ki, ben oradan mezun olabileyim.. O zamanki mektepler, ilmi müessesat çok geri idi. Bunun için, kendi kendimi yetiştirmeye karar verdim. Yoksa, niyetim mektep bitirmek olsaydı, buna, hem de fevkalade tarafından, muvaffak olacağıma şüphe yoktu; fakat, tek başıma kendimi yetiştirmek için işe başladığım zaman büyük müşküller karşısında kaldım!.”¹¹

Köprülü'nün bu düşünceleri devrin ilmiye sınıfına ve eğitim sistemine ağır eleştiriler içermektedir. Zira bu eleştirilere eğitim, akademi ve ilmi kurumlar hakkında yazdığı makalelerinde de yer vermiş, eğitimde hâlâ Ortaçağ zihniyetiyle hareket edildiğini dile getirmiştir. Köprülü 1907-1910 yılları arasında devam ettiği Hukuk Fakültesi'nde oldukça başarılı olmuş, imtihanlarından yüksek notlar almıştır fakat buradaki eğitim onda hayal kırıklığı yaratmış; hayatının bu evresinde sosyal bilimlerin tek bir sahasında ihtisaslaşmak istemediğine, bundan böyle yolunu kendisinin çizmesi gerektiğine karar vermiştir. Köprülü'nün tahsilini mezun olmasına ramak kala bırakması yönündeki bu cesur tavrını Gazi Giray Günaydın “Bu karar yalnızca bir vazgeçiş değildir; eskiye, artık üretemeyen Osmanlı ilim sistemine karşı bir reddiye olarak kabul edilebilir. Bu reddiye içinde bulunduğu kültüre yönelik değil, mevcut duruma ve ilim hayatının köhnemişliğine bir itirazdır.” şeklinde değerlendirmiştir.¹² Nitekim Köprülü'nün yüksek tahsilini bitirememesi başta Ali Emiri olmak üzere devrindeki bazı kimselerce hep eksiklik olarak görülmüştür: “Hakkında çoğu şahsiyata varan tenkitlerde muarızları Köprülü'nün Mekteb-i Hukuk'ta yerinde saydığını hatta başaramadığı için orayı terk etmek zorunda kaldığını söylemekten geri durmadılar. Daha sonraki yıllarda amansız düşmanı kesilen Ali Emiri Efendi de yüksek tahsilini bitirememiş oluşunu yüzüne vurmak için ondan “sabık idadi mezunu Kiblelizâde” diye söz eder.”¹³

11 Fevziye Abdullah Tansel, “Memleketimizin Acı Kaybı Prof. Dr. Fuad Köprülü”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIV, Ankara, 1966, s. 267-268.

12 Gazi Giray Günaydın, “Bir Aktör, Bir Müverrih: Köprülü ve İnalcık'ın Cumhuriyet Türkiye'sine Bakışı”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal Of History School (JOHS)*, Yıl 8, S. XXI, İzmir, Mart 2015, s. 303.

13 Akün, a.g.e., s. 472.

Henüz yirmi üç yaşında iken Türk Edebiyatı Tarihi profesörü tayin edilen Köprülü, 1923'te İstanbul Üniversitesi'nin dekanı olmuştur ancak daha sonra diploması olmadığı için dekanlık görevine son verilmiş; Darülfünun Divanı'nca, beşinci derece müderrisliğe indirilmiştir. Köprülü, dekanlığı elinden alınsa da Avrupaî ilim metotlarını uyguladığı ciddi ve derin araştırmaları, ilmî eserleri sayesinde 1933'de Ordinaryus Profesör olmuş, kendisine üç Avrupa üniversitesinden fahri doktorluk, yabancı sekiz ilim müessesesinden Haberleşme ve Şeref azalığı verilmiştir. Köprülü yurt dışında pek çok konferansa da davet edilmiştir:

“Avrupa Üniversiteleri tarafından nasıl takdirle karşılandığı kendisine verilen şu doktorluk payeleri, Haberleşme ve Şeref azalıkları ispat eder: 1927'de Heidelberg, 1937'de Atina Üniversitesi, fahri doktorluk payesini vermiştir. Bu arada 1934'de, Sorbonne Üniversitesi tarafından davet edildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu hakkında Sorbonne'da verdiği üç konferans, 1935'de Paris'te Fransızca olarak basıldı ve 1939 Kasım'ında aynı üniversite tarafından kendisine fahri doktorluk ünvanı verildi... 1929'da Çekoslovak Şark Cemiyeti, Alman İmparatorluğu Arkeoloji Enstitüsü, 1939'da Macar İlimler Akademisi Muhabir azalığına seçildi; 1947'de Amerikan Şark Cemiyeti (American Oriental Society) tarafından Şeref üyeliği verildi. Prof. Fuad Köprülü, Ford vakfının ve Harvard Üniversitesi'nin müşterek programı gereğince ve bu üniversitede Türk tarih ve edebiyatı üzerinde araştırmalarda bulunmak için davet edildi; 13 Eylül, 1958 - 2 Temmuz, 1959 arasında Amerika'da tetkiklerde bulunmuş, Harvard'da ve Columbia Üniversitesi'ne bağlı Yakın ve Orta-Şark Dilleri (Near and Middle East Languages) Enstitüsü'nde konferanslar vermiş, yine 1959'da, kendisine, Amerikan Tarih Cemiyeti tarafından şeref üyeliği tevcih olunmuştur. 25 Kasım, 1964'de Ankara'da Macar Sefareti'nde, yetiştirmiş olduğu ve çoğu üniversite tedris hey'etine mensup talebelerinin de bulunduğu samimi toplantıda, kendisine Macar Sefiri İmre Kutas vasıtasıyla, Macar İlimler Akademisi'nin 1939'da tevcih ettiği Haberleşme azalığının bu defa Şeref üyeliğine çevrildiğini bildiren diploma verilmiştir. Yine 1964'de, Londra'daki Şark ve Afrika Tetkikleri Mektebi (School of Oriental and African Studies)'nin Haberleşme üyeliğine seçildi. Yukarıda verilen bilgiden anlaşılacağı üzere üç Avrupa üniversitesinden fahri doktorluk, yabancı sekiz ilim müessesesinden Haberleşme ve Şeref azalığı verilmiştir.”¹⁴

Batı dillerinden birine vâkıf olan gençlerin Avrupadaki gelişmeleri takip etmesi ve ülkemize bu bilgileri aktarması gerektiğini düşünen Köprülü yurt dışında eğitim almamıştır. Osman Turan bu durumu “Bir asırdan beri Avrupa'ya bunca talebe gönderdiğimiz halde Türkiye'ye, Avrupa ilmini

14 Tansel, a.g.e., s. 272-273.

nakil ve tesis şerefi orada tahsil görenler arasındakilere değil, Ziya Gökalp ve Köprülü gibi Avrupada bulunmamış ve okumamış olan insanlara raci- dir. Daha garibi bunlar Türkiye’de bile nakil ve tesis etmiş oldukları ilimleri tahsil etmiş değillerdi.”¹⁵ sözleriyle değerlendirerek Köprülü’nün başarısına dikkat çekmiştir.

Eğitim sistemimiz ve eğitim kurumlarımız ile ilgili eleştirilerini birçok yazısında dile getiren Köprülü’nün meseleyi diploma bağlamında değerlen- dirmediği açıktır. Nitekim tek bir alanda değil sosyal bilimlerin pek çok ala- nında çalışmalara yönelmiş; ailesinin imkânlarından yararlanarak kendisini geliştirmiş; ömrünü okumaya ve yazmaya, üretmeye, öğrenci yetiştirmeye adamıştır. Sosyal bilimler dehası olarak addedilen ve on altı yaşından ölümü- ne kadar (altmış seneye yakın) pek çok kitap ve makale yazan Köprülü’nün amacı, esasen ilim hayatımızdaki eksiklikleri işaret ederek memleketimizin ilim ve irfan konusunda Batı medeniyetine yetişmesini, ilim sahasında söz sahibi olunmasını sağlamaktır ki bunu her fırsatta dile getirmektedir:

“...Memleketimizde henüz yüksek tedaris ve ilim mesleği yoktur. İbtida asistanlıktan, muallim muavinliğinden başlayarak bütün hayatını muayyen bir gayeye vakfetmiş insanlara tesadüf edilmesi bundan dolayıdır. Hayatının en faal devresini başka işlerde yıpran- dıktan sonra tedaris ve tedkik sahasına giren, yahut hiç istidadı ve kabiliyeti olmadığı halde sırf tesadüf sevgiyle veya ma’îşet belasıyla bir defa o mesleğe girmiş bulunan insanlarla, çok sıkı bir inzibat-ı manevîye malik “akademik” bir meslek hayatının çetin imtihanlarla yetiştireceği kabiliyet-i mahsusa ile mücehhez mefkureci insanların teşkil edecekleri müesseseler arasında, elbette çok büyük bir fark vardır. Bugüne kadar bizde ilim mesleklerinin mevcut olmamasının sebeplerini de, memleketin maddî ve manevî umumî hayat şartla- rında aramak icap eder...”¹⁶

2. Köprülü’nün Yabancı Dil Eğitimi ile İlgili Görüşleri

Mehmet Fuat Köprülü sadece bu çalışmada ele aldığımız “Yüksek Tahsil ve Ecnebi Lisanı” adlı yazısında değil, eğitim ve akademi üzerine yazdığı diğer makalelerinde de yabancı dilin önemine değinmiştir. “İlim Müesse- selerimiz” başlıklı yazısında eğitim kurumlarımızdaki Ortaçağ (kurûn-ı vustâî) zihniyetini değiştirmek adına yapılacakları sıralamış, tedrisatın gö- revleri arasında ‘yüksek tahsil’ görecek öğrencinin mutlaka bir yabancı dil bilmesini sağlamak olduğunu vurgulamıştır:

15 Orhan Fuat Köprülü, a.g.e., s. 47.

16 Fuat Köprülü, “İlim Müesseselerimiz”, *Hayat Mecmuası*, C. III, S. 58, Ankara, 5 Kanu- nusani 1927, s 101.

“...Bir defa bu sebepler bilindikten sonra, bunların izalesi için neler yapmak lazım geleceği pek kolay anlaşılır: ilim mesleklerini tesis etmek, yeni ilim müesseseleri kurmak ve genç ilim adamları yetiştirmek için seri ve vasi tedbirler almak, mevcut ilim adamlarımızın hakiki kıymet ve “otorite” derecelerini bî- taraf ve salahiyetdâr Garp ulemâsının efkâr ve mütalaâtını almak suretiyle öğrendikten sonra memlekette bir “ilim otoritesi” yaratmak, müesseselerimizi maddeten ve manen techiz etmek, eski tedris müesseselerimizi yeni tetkik müesseseleri haline getirebilecek kabiliyetler yetiştirmek için bugünkü tedris usullerimizi değiştirmek, yüksek tedrisâtı takip edecek talebenin mutlaka bir ‘ecnebi lisanı’yla mücehhez olmasını temin etmek, Avrupa’ya muayyen hedefler için muayyen programlarla en değerli gençleri göndermek, Avrupa’dan yine muayyen hedefler için muayyen programla muhtaç olduğumuz -alelâde değil fakat büyük- mütehasısları getirmek...”¹⁷

Avrupa’da eğitim görmeden Avrupa ilim metotlarını başarılı bir şekilde Türkiye’ye tatbik eden Köprülü yabancı dil bilen gençlerin ülkelerine Avrupa zihniyetini ve ilmini getirmek koşuluyla Avrupa’ya gönderilmesinden yanadır.

Bildiği dillerin ona sağladığı imkânlar sayesinde ilim dünyasını yakından takip eden Köprülü, öğrencilerinin de yabancı dilleri öğrenmesini ister. Nitekim Orhan Şaik Gökyay’ın paylaştığı bir anı hocaları Köprülü’nün yabancı dil bilme konusundaki hassasiyetini açıkça göstermektedir:

“1920’lerin son yıllarında Yüksek Muallim Mektebi’ne alınabilmemiz için Köprülü’nün odasına – o zaman dekan- mülakata gittik, biz dört arkadaşı (Abdülbaki Gölpınarlı, Pertev Naili Boratav, Ziya Karamuk, Orhan Şaik Gökyay), oturduk dekan odasında sıcaktan yapıyoruz koltuklara; sıcak, sahiden sıcak; ne yapacağımıza bir çare olarak yapıyoruz koltuklara. Hangi yabancı dili biliyorsun diye sordu Köprülü. Kimimiz “Fransızca”, kimimiz “İngilizce” dedi. Sıra bana gelince ben “bilmiyorum” desem belki de almazlar beni, tek kelime “Almanca” dedim. Neden öyle dedim, çünkü benim ortaokul tahsilim ayrı ayrı ortaokullarda geçti. Buraya gittim, yalnız Fransızca var, İngilizceyi bıraktım orada. Şuraya gittim, yalnız “İngilizce” var, Fransızca’yı bıraktım orada. Yani hiçbir şey yok bende. Almanca, İngilizce yok bende. Sen misin bunu diyen? Şimdi aradan aylar geçti, bir iki ay geçti yani, Köprülü bana o zaman İslam hukukunda bir otorite olan, uluslararası bir şöhret olan Schacht’ın bir makalesini verdi, fıkıh makalesi. Fakat fıkıhın adını bilmiyorum ki. Neye derler, bilmiyorum neye derler. Schacht’ın Almanca makalesi, adını bilmiyorum,

17 a.g.e., s 101.

mevzuyu nereden bileyim. Ama Almanca biliyorum. Ben o makaleyi Almanca bilen hocalarımın sorarak, lügatlere bakarak, tekrar tekrar kontrol ederek, çünkü Köprülü'ye vereceksin onu. "Senin Almancan bu mu?" der çıkar insana. O makaleyi çevirdim verdim. Beğendiğini nereden anladım? İki ay sonra Köprülü bana bir makale daha verdi, yine Almanca. Dedi ki bana "bunu filan tercüme etmiş, ama anlamamış, dedi. Sen tercüme et." O tarihten bu tarihe ben, Allah gani gani rahmet eylesin, kendi sahamda başvurmak zorunda kaldığım Almanca eserlerden rahatça faydalanıyorum."¹⁸

Yüksek tahsile gelen her öğrencinin yabancı dil bilmesi gerektiği yönündeki açıklamaları ve bu husustaki kesin tavrı ile Orhan Şaik Gökyay'ın Almanca'yı öğrenmesini, Gökyay'a çevirmesi için verdiği fıkıh eseri sayesinde o sahaya ilgi duymasını sağlayan, Arapçaya yönelip o dili de öğrenmesi fikrini aşıl原因 Köprülü'dür. Nitekim Gökyay paylaştığı anısını "Köprülü'nün eserleri arasında, kütüphanesinin görünmez bir köşesinde ben de varım. Daha açık, herkesin anlayacağı şekilde söyleyeyim: Ben onun eserlerinden biriyim." sözleriyle noktalamıştır.

Türk Dil Kurumu'nda düzenlenen 17 Nisan 1986 tarihindeki Köprülü'yü anma töreninde konuşan Orhan Fuat Köprülü, babası Fuat Köprülü'nün öğrencilerine "Gerekli lisanları öğrenin!" şeklinde nasihatte bulunduğu ifade etmiştir.¹⁹

Köprülü *Yüksek Tahsil ve Ecnebi Lisanı* adlı yazısına medeniyet dünyasıyla temas etmek, Batı medeniyetini anlayabilmek için yabancı dilleri öğrenme ihtiyacının Tanzimat'tan beri daha kuvvetle anlaşılan bir mesele olduğunu, İslamiyet'in kabulüyle nasıl ecdadımız İslam medeniyetini anlayabilmek için Arapça ve Farsça öğrendiyse, yüzünü batıya dönmüş Türkiye'nin de hayati zorunluluklar neticesinde Batı medeniyeti dairesine girmeye mecbur kaldığını ifade ederek başlamıştır. Köprülü Tanzimat'tan itibaren yabancı dilleri öğrenmenin büyük bir ihtiyaç olduğunu vurgulayarak Doğu medeniyetinden çıkan Batı medeniyeti dairesine girme zorunluluğunu duyan Türkiye'de yabancı dillerin öğretimine önem verildiğini, okullarımızda genellikle Fransızca ve nadiren de Almanca (mesela askerî müesseselerimizde olduğu gibi) yahut İngilizce (özellikle bahriyemizde) derslerinin konulmasının, hatta "Galatasaray" gibi -Fransızca'yı eğitim dili olarak kabul eden- kurumlar vücuda getirilmesinin gerektiğini, Abdülhamid devrinde Sait Paşa'nın "Lisan Mektebi" açtığını belirtmiştir.²⁰ Bu noktada Osmanlının yabancı dil eğitimi hususundaki

18 Orhan Şaik Gökyay, "Anma Günü: Bir Öğrencisinin Dilinden M. Fuat Köprülü", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. LIII, S. 421, Ankara, Ocak 1987, s. 56.

19 Orhan Fuat Köprülü, a.g.e., s. 41.

20 Fuat Köprülü, "Yüksek Tahsil ve Ecnebi Lisanı", *Hayat Mecmuası*, C. III, S. 67, Ankara, 1928, s. 281.

icraatlerine bakmak, Cumhuriyet'ten önceki yabancı dil politikasına değinmek yerinde olacaktır²¹:

Osmanlı medreselerindeki ve Enderun Mektebi'ndeki yapılanma ve ders içerikleri Arapça ve Farsça öğrenimini zorunlu kıldığından Osmanlı yöneticileri ve âlimleri bu dilleri iyi seviyede bilmekteydiler. Medreselerde öğretilen Arapça ve Farsça sayesinde doğudaki Müslüman komşularıyla ilişkilerinde dil yönünden sıkıntı yaşamayan Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerle ilişkilerinde sadakatlerinden şüphe duyulan zımmilerden, Fenerli Rumlardan istifade etmiştir. 1821'de çıkan Yunan Ayaklanması üzerine Rumların dışlanmasıyla garp dillerini bilen tercüman krizi doğmuş, bu durum Babıâli Tercüme Odası'nın açılmasına vesile olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti yeni arayışlara yönelmiş, oksidentalist yani Batı'yı bilen uzman yetiştirmek adına yurt dışına öğrenciler göndermiştir. Osmanlı yöneticilerinin ve bilginlerinin garp dillerini öğrenmeye temayül göstermemelerinin sebepleri nelerdir? Osmanlıların yabancı dil öğrenme sebepleri arasında, Osmanlıların üstünlük duygularına kapılmaları, Batı ile ticaretin azlığı, içe kapalılık, kendi kendine yetme ve dini ideolojik gerginlik gibi nedenler sayılmaktadır.²² Gayri-Türk ve gayr-i müslim kökenden gelenin ister kendi kültürüne, ister Avrupa-Hıristiyan kültürüne yönelmesini engellemek amacıyla İslamî üç dil dışında dil öğrenilmesine izin verilmiyordu.²³ Zira şeyhülislam tarafından verilen fetvalarla gayri İslamî dil öğrenme yasağı desteklenmiştir. Şeyhülislamlardan Ebussuud Efendi'nin gayr-i müslimlere ait dillerin öğrenilmesine ancak yabancıları

21 Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşmak için bkz.:

Selim Hilmi Özkan, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim Dili ve Yabancı Dil Meselesi", *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, Ankara, Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2017 Yılı: 13 / S. 3, s. 53-56; Selim Hilmi Özkan, "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Dil Eğitimi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3 Summer 2010*, s. 1790; Orhan Koloğlu, "Osmanlı'da Yabancı Dil Sorunu ve Galatasaray", *Tarih ve Toplum*, C. 37, S. 222, İstanbul, 2002, s. 6-14; Sezai Balcı, "Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Girişimlerine Bir Örnek: Lisan Mektebi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 44/2008, s. 77-98; Halit Ertuğrul, *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2000; Özcan Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi, Dil Pasaportu, Dil Biyografisi, Dil Dosyası*, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2011, s. 7.; Fatih Özbay, *Türkiye'de Yabancı Dil Öğretiminin Tarihi Geçmişi ve Türkiye'nin Günümüzdeki Yabancı Dil Politikası*, www.onlinearabic.net/siden_gelenler_dosya/8043444.doc (14.11.2017); Mehmet Gündüz, *Türkiye'de Yabancı Dilde Öğretim Yapan Resmi Ortaöğretim Kurumları: Maarif Kolejleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017; Mustafa Serhan Yücel, *Türkiye'de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

22 Sezai Balcı, "Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Girişimlerine Bir Örnek: Lisan Mektebi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 44/2008, s. 80.

23 Koloğlu, a.g.e., s. 6.

İslam'a davet amacı taşıyorsa izin verilebileceği yönündeki fetvaları şunlardır: "Mesele: Padişah-ı âlem-penâh hazretleri bir diyarı feth ettikte bazı Müslümanlar ol diyarda mütemekkin olup, ol diyarın dilince tekellüm eyleseler şer'an nesne lazım olur mu? El-cevap: Gayet muztar olup ehl-i İslâm'a dini tefhime kadir olmayıp mühim olan maslahatı ilâm edince ruhsat vardır. Soru: Müslim kâfir dilince zaruretsiz tekellüm eylese, nikâhına zarar olur mu? Cevap: Zararı mahzudur. Küfrüne hükme olunup avreti tefrik olunmaz."²⁴

1773 yılında Mühendishane-i Bahri Hümayun, 1796 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun gibi Batı tarzı askerî okulların açılması, bu minvalde yabancı dil (Fransızca) eğitiminin okul programlarına girmesi ve bu derslerin yabancı hocalar tarafından verilmesinin sağlanması Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda yapmış olduğu ıslahatların başında gelmiştir. "Mustafa Behçet Efendi'nin girişimi ile 14 Mart 1827'de Tihhâne-i Âmire açılmıştır. Bu okulda öğrencilere Avrupa tıbbına ait kitapları okuyabilecek kadar İtalyanca ve Fransızca öğretilmesi kararlaştırılmıştır."²⁵ Öğretim dili Türkçe olan Cerrahhane-i Ma'mûre'den sonra 14 Mart 1839 yılında açılan Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şahane'de tıp öğrenimi yabancı dille yapılmış, bu okuldaki müslüman öğrencilerin sayısının zamanla azalmasından dolayı Sultan II. Mahmut'un yabancı dilde eğitim kararı eleştirilmiştir. 1 Mart 1867'de Türkçe eğitim veren Mekteb-i Tibbiye-i Mülkiye açılmış, 28 Eylül 1870'te Askerî Tıp Mektebi'nde de Türkçe eğitim yapılmaya başlanmıştır.²⁶ Mekteb-i Mülkiyede ise Fransızca ders programlarına 1863 yılında girmiştir. 1857 yılında Maârif-i Umûmiye Nezâreti kurulunca Avrupa'ya öğrenci gönderilmesine karar verilmiş, Paris'te açılan Mekteb-i Osmani beklenen verim alınamadığından 1864'te kapatılmıştır.²⁷ Askerî rüşdiyelerin açılmasının ardından 18. yüzyıldan itibaren açılan okullardan istenilen verimin alınamaması üzerine Maarif-i Umumiye Nazırı Kemal Efendi'nin girişimi ile ilki 26 Mart 1866'da açılan Lisan Mektebi daha sonra farklı gerekçelerle birçok defa açılıp kapatılmıştır. Bu okullarda başlangıçta Fransızca öğretilmişse de zamanla devletin ihtiyaç duyduğu Arapça, Rumca, Slavca, Ermenice, İngilizce, Almanca ve Rusça da programa dâhil edilmiştir.²⁸ Devlete

24 Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul, 1972, s. 118.

25 Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları, İstanbul, 2010, s. 324-325.

26 Mehmet Gündüz, *Türkiye'de Yabancı Dilde Öğretim Yapan Resmi Ortaöğretim Kurumları: Maarif Kolejleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2017, s. 5.

27 Adnan Şişman, "Galatasaray Mekteb-i Sultânisi", *DİA*, İstanbul, 1996, C. XIII, s. 323.

28 Gündüz, a.g.e., s. 6.

liyakatli memur yetiştirmek ve Tanzimat programının uygulanması sırasında ihtiyaç duyulan seçkin zümreyi oluşturmak amacı ile 1 Eylül 1868 yılında Galatasaray Sultanisi (Mekteb-i Sultani) açılmıştır. Orta öğretim seviyesinde yabancı dille öğretim yapan ilk devlet okulu olan “Mekteb-i Sultani”nin nizamnamesinde (tüzüğünde) farklı dinlere mensup tebaa çocuklarının eğitim ve öğretimleri için Avrupa'nın orta dereceli okulları örnek alınarak kurulduğu, okulu bitiren öğrencilere imtihanla diploma verileceği ve her türlü devlet hizmetinde istihdam edilecekleri kaydedilmekteydi. Öğrenciler bu okula imtihanla alınacak, eğitim süresi beş yıl olacak, imtihanı kazanamayanlar üç yıl idadi (hazırlık) sınıfında okuduktan sonra normal sınıfına alınacak ve beş yıllık eğitimlerini tamamlayacaklardı. Mektepte Türkçe, Fransız dili ve edebiyatı, ahlak ve adab, Latince, Grekçe, Osmanlı tarihi, genel tarih, Osmanlı coğrafyası, genel coğrafya, matematik, kozmografya, mekanik, fizik, kimya, tabiat bilgisi, hukuk, mülki idare, hitabet ve edebiyat, hat ve resim, muhasebe, defter tutma gibi dersler okutulacaktı.”²⁹ Daha sonra idadi ve sultani adıyla ortaöğretim kurumlarının açılması 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayımlanması ile olmuştur. “Devlet eliyle yürütülen orta dereceli okullarda programlara normal bir ders olarak ilk kez bu yılda (1869) girmiştir, 1908'den sonra okullarda yabancı dil öğretilmesine özel bir önem verilerek Fransızca bütün okullarda zorunlu tutulmuş İngilizce ve Almancanın da isteğe bağlı olarak öğretilmesi benimsenmiştir.”³⁰ Yabancıların açtığı okulların ilki Robert Koleji (1863) olmuştur. Bu okulların sayısı kısa sürede artmıştır.

Köprülü yazısına iş dünyasında başarılı olabilmek için yabancı dil bilmenin büyük bir yardımcı olduğunu belirterek devam etmiş, bunu bir örnekle açıklamıştır: Köprülü, bilgili, yıllarca tahsil görmüş fakat yabancı dili olmayan bir gencin kendisine güçlkle kırk elli lira kazanabileceği bir iş bulabilirken, biraz İngilizce, Fransızca bilen tahsilsiz bilgisiz bir kişinin kolaylıkla yüz elli lira kazanabildiğini ifade eder. Köprülü'nün yazısını kaleme aldığı Cumhuriyetin ilk yıllarında da (1928) dil bilen elemanlara ihtiyaç duyulmuş, dil bilen maaşı daha yüksek tutulmuştur. Köprülü, ailelerin (babaların) yabancı okullara çocuklarını gönderme hususundaki yoğun taleplerinde bu iktisadi düşüncenin etkisi olduğunu belirtmektedir. Başlangıçta yabancı okullara gayrimüslim öğrenciler gitmiş, Müslüman aileler bu okullara çocuklarını göndermekten imtina etmişlerdir. Hatta Sultan II. Abdülhamid okulun misyonerler tarafından açılmış olması gerekçesiyle

29 Şişman, a.g.e, s. 324.

30 Özcan Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi, Dil Pasaportu, Dil Biyografisi, Dil Dosyası*, Pegem Akademi Yay. Ankara, 2011, s. 7.

Robert Kolej’de Müslüman çocukların okumasını yasaklamıştır.³¹ Ancak zengin Müslüman aileler 19. yüzyılın sonlarına doğru bu yabancı okulları verdiği kaliteli dil eğitiminden dolayı tercih etmişlerdir. 20 Nisan 1914’te Saint Joseph’te yapılan bir araştırma bu okullara giden çocukların sosyal yapısını göstermektedir:³²

Tablo 2: Saint Joseph Koleji Öğrencilerinin Sosyal Yapısı

Meslekler	Sayısı	Meslekler	Sayısı
Prensler	8	Sivil Memurlar	80
Mareşal ve general	22	Bankacı ve Komisyoncu	80
Yüksek Şahsiyetler	90	Tıp Doktorları	90
Banka Müdürleri	30	Avukatlar	20
Mühendisler	20	İrad sahipleri	30

Yabancı okulların misyoner yetiştirdiği endişesini taşıyan aydınlar da vardır. Köprülünün bahsettiği bu “ecnebi mektep”ler Cemil Meriç’e göre Tevfik Fikret’in oğlu gibi “Haluk”lar yetiştirir:

“Anti-klerikal Fransa ülkesinden kovar kara cüppelileri. Ama ülkesi dışında iltifata garkeder. Gambetta, anti-klerikalizm bir ihraç metaı değildir diye haykırır mecliste. Yunanlılar için dillerini bilmeyen, barbarı. Bu ölçüyü insanlık ölçüsünde genişletebiliriz. Avrupalılaşmak Avrupa’nın dilini öğrenmektir. Avrupa’nın dili nasıl öğrenilir? Papaz mekteplerinde. Çocuklarımız bir papağan gibi yetiştirilir orada. Heyecanlarından tecrit edilir. Papaz mektepleri Teknik Üniversitenin veya Siyasal Bilgilerin antişambr’ıdır. Kuruluşlarından bugüne kadar tek hamiyetperver Türk aydını yetişmemiştir o mekteplerden. Fransızca, hangi Fransızca? Zaten zengin çocukları okur o mektepte. Ve kucagında yaşadıkları toplulukla bütün ilgilerini kaybederler. Haluk yetiştirir Fransız mektebi. Tanzimat’tan beri komedi oynamışız.”³³

31 Fatih Özbay, *Türkiye’de Yabancı Dil Öğretiminin Tarihi Geçmişi ve Türkiye’nin Günümüzdeki Yabancı Dil Politikası*, www.onlinearabic.net/sizden_gelenler_dosya/8043444.doc (14.11.2017).

32 Sezen Kılıç, *Cumhuriyet Döneminde Yabancı Okullar*, ATAM, S. 61, Ankara, 2006, s. 266.

33 Cemil Meriç, *Jurnal C.1, İletişim Yayınları*, İstanbul, 1968, s. 300.

Cemil Meriç çok haksız değildir, misyoner yetiştirmek isteyen bu okulları Mustafa Kemal Atatürk de 1924'te Tevhid-i Tedrisat ile kontrol altına almaya çalışmıştır. 430 sayılı ve 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm ülke çapındaki eğitim faaliyetleri tek bir çatı altında birleştirilmiş, yabancıların açtıkları yabancı dilde eğitim yapan okullar devletin sıkı kontrolü altına alınmıştır. Temmuz 1923'teki I. Eğitim Şurası'nda alınan bir kararla zorunlu eğitim yaşındaki çocukların yabancıların açtıkları okullara gitmeleri yasaklanmıştır.

Köprülü, iktisadi düşüncenin etkisiyle yabancı okulların tercih edildiğini belirttiikten sonra yabancı dil meselesini iktisadi açıdan değil memleketin manevi ve kültürel gelişimi açısından yani yüksek tahsil kurumlarındaki yeri ve önemi itibarıyla ele alacağını ifade etmiştir. Köprülü Türkiye'de yüksek tahsilin yabancı dilin yardımı olmadan imkânsız olduğunu, yüksek tahsil kurumlarına giren gençlerin, kendi alanlarına ait eserleri kolayca okuyup anlayacak derecede Fransızcadan, İngilizceden veya Almandan birine aşına olması gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir. Eğer böyle olmazsa öğrencinin elinde bir iki basit Türkçe eserden ve hocanın notlarından başka okunacak bir şey bulunamayacağından 'yüksek tahsil'in anlamının kalmayacağını belirtmiştir. Köprülü, yazının devamında "Yüksek ilim eserleri itibarıyla lisanımızın ne kadar fakir olduğu malumdur; fakat ne kadar çalışırsak ve terakki edersek edelim, hatta bundan iki asır sonra da yine büyük Avrupa lisanlarının yardımından müstağni kalamayız. Nitekim cihanın sair bütün müterakki milletleri, bu üç büyük medeniyet lisanının yani Fransızca, İngilizce ve Almanca yardımından müstağni değillerdir." diyerek yabancı dil bilme zorunluluğunun iki asır sonra da geçerli olacağına değinmiş, günümüzdeki koşulları öngörmüştür. Dünyada gelişmiş diğer milletlerin de Fransızca, İngilizce ve Almanca'nın yardımına ihtiyaç duyduğunu; ticaret dili olarak İngilizcenin, ilim dili olarak Almanca'nın, edebiyat ve diplomasi dili olarak da Fransızca'nın bütün medeniyet dünyasında hâkimiyetlerini muhafaza ettiğini belirtmiştir. Köprülünün bahsettiği gibi XIX. yüzyılın sonlarında bilhassa II. Abdülhamit döneminde Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki askeri ve siyasi işbirliği eğitime de yansımış, 1868'de açılan Özel Alman Lisesi ile 1882'de açılan Sankt Georg Avusturya Lisesi ve Ticaret Okulu'nda Almanca eğitim yapılmaktaydı. 1908'den sonra Almanca Osmanlı sınırlarında yayılan ve öğretilmeye başlayan başka bir batı dili olmuştur.³⁴

Türkiye'de bugüne kadar gerçek ve Avrupalı manasıyla 'yüksek tahsil'in bir türlü yerleşmemesinin sebeplerinden birinin de yabancı dil ihtiyacı

34 Selim Hilmi Özkan, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim Dili ve Yabancı Dil Meselesi", *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, Ankara, Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2017 Yıl: 13 / S. 3, s. 56

olmadan bu tahsilin yapılabileceği kanaatinden ileri geldiğini söyleyen Köprülü, eline gelişigüzel Fransızca, İngilizce veya Almanca bir kitap geçiren herhangi bir kişinin yüksek tahsil kurumlarında ders verme cesaretini göstermesini de doğru bulmaz, zira kendisi de dil bilmeyen hocaları yüzünden hukuk tahsilini yarıda bırakmıştır. Öğrenci hocasının elindeki kitabı kendi kendisine okuyup anlayacak kadar yabancı dil hâkimiyetine sahip olursa o vakit üniversite hocalarının da seviyesinin ister istemez yükseleceğini belirtmiştir. Zira Köprülü'ye göre öğrenci sadece Türkçe eserlerle yetinmeyip alanıyla ilgili diğer dillerdeki yayınları takip ederse hocası da vakıf olduğu yabancı dilleri geliştirme zorunluluğunu hissedecek, böylelikle öğrenciye vereceği eğitimin kalitesini artıracaktır.

Köprülü yazısında yabancı dilin Batı medeniyetine erişmek ve ilim dünyasında söz sahibi olan fertler yetiştirmek adına özellikle 'yüksek tahsil' yapmaya gelen öğrenci için gerekli olduğunu vurguladıktan sonra öğrenciye bu kadar kuvvetli bir lisan tahsilini nasıl ve nerede vermeli sorusuna yanıt aramaya çalışmıştır. Osmanlı zamanında en iyi yabancı dil eğitimini yabancı okulların verdiği gerçeğini göz önüne alırsak Köprülü'nün devrindeki eğitim kurumlarındaki yabancı dil eğitiminin değişmesini istediği ortadadır. Kendisi yüksek tahsilinden önce yabancı dillerden birkaçına vakıf olup bunun faydasını görmüş, ilgilendiği alanlarda Doğu'yu ve Batı'yı takip etme imkânını yakalamıştır. Bu sebeple memleketindeki gençlerin de üniversiteye gelmeden önce yabancı dil meselesini çözmelerinin doğru olacağını düşünmektedir. Yabancı dillerin yardımına Avrupa'nın diğer milletleri de ihtiyaç duyarken, bizim bugün 'yüksek tahsil' kurumlarındaki öğrencimizi yalnız Türkçe eserlerle yetiştirmeye çalışmamızı manasız bulan Köprülü, dönemindeki akademik Türkçe eserlerin yetersiz olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Köprülü yazısına eğitimin hangi kademesinde yabancı dil eğitiminin verilmesi gerektiği sorusuyla devam etmiş akabinde bu eğitim lisede mi olmalı yoksa Japonların bir aralık uyguladıkları gibi orta tahsil ile yüksek tahsil arasında sırf yabancı dili öğrenmeye mahsus bir devre mi ayırmalı sorusunu yöneltmiştir. Bu meseleyi eğitimcilerin daha iyi bileceğini, şimdiye kadar yapılan tecrübelerle göre tayinini onların belirleyeceğini söyleyerek tevazu gösterse de yaşadığı devirdeki ders müfredatını (edebiyat) şekillendiren isimlerden biridir. "Hatta Emrullah Efendi'nin nazırlığı döneminde orta tedrisattaki maarif programının şekillenmesine doğrudan müdahalesi olmuş; 1927 yılında yazdığı bir makalede Köprülü, idadilerde lisan ve edebiyat tedrisatı ile iştigal ettiğini; "nazım ve eşkâl-i nazım, millî vezin ve millî nazım şekilleri ile cihan edebiyatındaki edebî nevilere" bahislerinin resmi program içine kendisi tarafından sokulduğunu ifade etmiştir."³⁵

35 Asılsoy, a.g.e., s. 16

Türkiye'de 'yüksel tahsil'in gerçek anlamda kurulması (dahası yerleşmesi) için dil bilmenin zaruri bir ihtiyaç olduğunu bir kez daha dile getiren Köprülü, Cumhuriyet maarifinin 1925'te bu ihtiyacı göz önünde bulundurarak hiç olmazsa üniversite mezunlarının kendi alanlarına ait eserleri anlayacak derecede bir yabancı dili bilmesi şartını bir nizamname (tüzük) ile tespit etmesini doğru bulduğunu ifade etmiştir. Bu tüzükteki maddelerin uygulanmasıyla hayırlı sonuçların ortaya çıkacağına inandığını belirtmiştir. Nitekim bu tüzüğün diğer fakültelerde nasıl uygulandığını bilemediğini ancak Edebiyat Fakültesinde bahsi geçen tüzük yayınlanmadan daha birkaç sene önce bile uygulanan bu usulün, çok faydalı sonuçlar verdiğini ifade etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim faaliyetlerinde danışılan bir isim olan Köprülü, İlm-i Heyetlerde görev almış, 1924 yılı içinde sekiz ay zarfında Maarif Vekâleti müsteşarlığı görevini yerine getirmiştir.

Köprülü'ye göre yabancı dil eğitimi üniversiteye gelmeden evvel verilmesi, öğrenci yüksek tahsile bir dili bilerek başlamalıdır. Ülkemizde yabancı dil meselesi çözülmedikçe üniversitelerde Avrupa'daki ilmi sınıfa mensup kişilerle boy ölçüşecek aydınların yetişmeyeceğini dile getirmiştir.

Yazısını yabancı dil eğitimi ile yabancı dilde eğitim arasındaki farkın altını çizerek bitiren Köprülü, üniversitede derslerin Türkçe okutulmasından yana olduğunu belirtmiştir. Türkiye bir sömürge ülkesi olmadığı için üniversitelerimizde yabancı dillerde ders verilmesinin doğru olmadığını ifade etmiştir. Türk dili hassasiyeti ve milliyetçiliği herkesçe bilinen Köprülü'nün genel olarak yazısında temas ettiği görüş Batı'yı takip etmek hatta Batı medeniyeti ile yarışacak nesiller yetiştirmek için öğrencinin en az bir dile üniversiteye gelmeden evvel hâkim olmasının çok mühim olduğudur. Ona göre yabancı dil olmadan ilim kurumları asla ilerleyemez.

Sonuç

Bütünlüklü ve metodolojik yaklaşımlarıyla akademik anlamda edebiyat tarihçiliğini başlatan Fuat Köprülü'nün bu payeyi kazanmasında farklı bileşenlerin etkili olduğu söylenebilir. Yetiştirdiği dönemin Osmanlı'nın Batılılaşma hamlelerini eğitimden askerî alanlara kadar her kademedede bir program haline getirmiş olması ile çalışmalar yaptığı dönemin milliyetçi karakteri, Batılılaşmayla milliyetçi dünya görüşünü sentezleyerek yeni bir çıkış yolu araması bu bileşenlerden yalnızca biridir. Köprülü'nün sentezleme çabalarını pratiğe döken bir ilmî anlayışa sahip olduğu söylenebilir.

Yabancı dilin varlığı ve gerekliliğine dair düşüncelerin de arka planında Osmanlı ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sirayet eden Batılılaşma anlayışının yer aldığı söylenebilir. Dolayısıyla yabancı dil öğrenmeye dair müfredat tartışmaları ya da bunun gerekliliğine dair görüşlerin ortaya çıkması, zihniyet dünyasındaki gelişmelerin yansıma alanlarından biridir.

Yabancı dil meselesinin zihni yapılanma ve kendini yenileme düşüncesinin bir parçası olduğunu fark eden Fuat Köprülü'nün bu meseleye yaklaşımı da onun yetiştiği ve çalışmalar yaptığı dönemleri sentezleyebilmesi ile şekillenir. Bir Osmanlı aydını kimliğiyle büyüyen ve yabancı dilleri okul yıllarında öğrenmeye başlayan Köprülü, yabancı dil eğitimini -yüksek tahsili gibi- yarıda bırakmamış ve ilmî çalışmalarda öncelikli unsur olduğunu fark ettiği yabancı dil öğrenme gayretlerini devam ettirmiştir. Bu gayretler onun bir metodoloji oluşturmasını da sağlamıştır. Köprülü'nün yabancı dil öğrenmeye yaklaşımı ile kendi tecrübeleri arasında benzerlik vardır. Metodolojiyi Batı'nın yapılandığı temellerle oluşturan Köprülü'nün bütün çalışmaları yerli edebi ürünler üzerinedir. Köprülü'nün yabancı dil öğrenmenin gerekliliğine dair sıkça yaptığı vurgunun nedeni de yabancı dil öğrenerek gelişmeleri takip edebilmek ve yerli düşünme biçimini terk etmeden Batı'nın yakaladığı gelişmişlik düzeyine ulaşabilmektir.

Son Dönem Osmanlı aydınının eğitim terbiyesini almış olması ve bu terbiyeyle edindiği yabancı dil birikimini Cumhuriyet Türkiye'sinin değişim hamleleriyle uyumlu bir disipline dönüştürmesi, Köprülü'nün 'aydın' tanımına uygun bir kimliğe sahip olduğunu gösterir. Köprülü'nün bu tavrı, toplumsal değişim ya da ilerleme anlayışına uyum gösteren bir aydın tavrı sergilediğine işarettir.

Köprülü'nün yabancı dil konusundaki görüşleri onun Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş aşamalarında aydın ve yeni insan tipi üzerinden yürütülen tartışmaların uzağında kaldığını da gösterir.

Yabancı dil öğrenme meselesinin 'iki asır' sonrasında da önem arz edeceğini belirten Köprülü, bu öngörüsüyle -yalnızca Cumhuriyet Türkiye'si ile sınırlanmayacak- evrensel bir meseleyi ele aldığını da göstermektedir.

YÜKSEL TAHSİL VE ECNEBİ LİSANI

Medeniyet dünyasıyla temas etmek ve Garp³⁶ medeniyetini anlayabilmek için ecnebi³⁷ lisanlarını öğrenmek ihtiyacı “Tanzimat”tan beri her gün daha kuvvetle anlaşılan bir meseledir. Ecdadımız İslam medeniyeti dairesine girdikleri vakit “Arap” ve “Acem” lisanlarına büyük ehemmiyet verdiler: Çünkü o medeniyeti layığıyla anlayabilmek için bu lisanlara ihtiyaç vardı. Bu ehemmiyet neticesi olarak Türkler arasında Arap ve Acem lisanlarını azami muvaffakiyetle istimal³⁸ muktedir³⁹ şairler, muharrirler, lisan âlimleri yetişti. “Tanzimat”tan beri Türk cemiyetinin yüzü garba dönmüş, “Türkiye”, hayati⁴⁰ mecburiyetler tesiriyle kurûn-ı vustâ⁴¹ Şark medeniyeti dairesinden çıkararak muasır Garp medeniyeti dairesine girmeye mecbur kalmıştır. Bu mecburiyet Türkiye’de ecnebi lisanlar tahsiline ehemmiyet verilmesi, mekteplerimize hemen umumi bir surette Fransızca ve nadiren de Almanca (mesela askerî müesseselerimizden olduğu gibi) yahut İngilizce (tahsisen⁴² bahriyemizde) derslerinin konulması, hatta “Galatasaray” gibi -Fransızca’yı tedarik lisanı olarak kabul eden- müesseseler vücuda getirilmesini istilzam etti.⁴³ Abdülhamid devrinde bile merhum Sait Paşa’nın “Lisan Mektebi” açmaya teşebbüs etmesi, hep bu büyük ihtiyaçtan doğmuştur.

Garp medeniyeti dairesine kati⁴⁴ve nihai⁴⁵ olarak girdiğimiz şu sırada, ecnebi lisanlarına olan ihtiyacımız bir kat daha şiddetle hissediliyor: İktisadi sahada muvaffakiyetle çalışabilmek için ecnebi lisanı en büyük bir yardımcı hükmündedir. Bugün oldukça malumatlı, yıllarca yüksek tahsil görmüş, lakin ecnebi lisanlarına bigâne⁴⁶ bir genç, kendisine güçlkle kırk elli lira temin edebildiği halde, biraz İngilizce ve Fransızca bilen tahsilsiz malumatsız⁴⁷ bir adam, kolaylıkla yüz, yüz elli lira kazanmaya muvaffak oluyor. İşte, çocuk babalarının ecnebi mekteplerine o kadar rağbet etmelerinde, bu iktisadi düşüncenin de çok büyük tesiri vardır. Mamafih biz burada ecnebi lisanları meselesini bu iktisadi cepheden değil, memleketin

---

36 Batı.

37 Yabancı.

38 Kullanma.

39 Bir şeyi yapmaya, başarmaya gücü yeten, erkli.

40 Büyük önem taşıyan, önemli:

41 Ortaçağ tarzında, Ortaçağ gibi.

42 Özellikle, bilhassa, betahsis

43 Gerekle, gerektirme, icap etme, icap ettirme.

44 Son.

45 İşi sona erdiren, işi kesen, son, sonuncu.

46 Yabancı.

47 Bilgisiz.

manevi ve harsî⁴⁸ inkişafı⁴⁹ noktainazarından⁵⁰ yani “yüksek tahsil” müesseselerindeki mevkiyi ve ehemmiyeti itibariyle tetkik etmek istiyoruz.

Benim kanaatime göre Türkiye’de yüksek tahsil, ecnebi bir lisanın yardımı olmadıkça imkânsızdır. Binaenaleyh⁵¹ yüksek tahsil müesseselerine giren gençler, kendi ihtisas şubelerine ait eserleri kolayca okuyup anlayacak derecede Fransız, İngiliz veya Alman lisanlarından birine aşına olmalıdırlar. Böyle olmadığı takdirde, talebenin elinde bir iki basit Türkçe eserden ve muallimin⁵² notlarından başka okunacak bir şey bulunamayacağından “yüksek tahsil”in manası kalmaz... Yüksek ilim eserleri itibariyle lisanımızın ne kadar fakir olduğu malumdur; fakat ne kadar çalışırsak ve terakki edersek⁵³ edelim, hatta bundan iki asır sonra da yine büyük Avrupa lisanlarının yardımından müstağni kalamayız.⁵⁴ Nitekim cihanın sair bütün müterakki⁵⁵ milletleri, bu üç büyük medeniyet lisanının yani Fransızca, İngilizce ve Almanca’nın yardımından müstağni değildirler. Ticaret lisanı olarak İngilizce, ilim lisanı olarak Almanca, edebiyat ve diploması lisanı olarak da Fransızca bütün medeniyet dünyasında hâkimiyetlerini muhafaza ediyorlar.

Avrupa’nın sair milletleri bile bu lisanların yardımından müstağni kalamazken, bizim hele bugün “yüksek tahsil” müesseselerindeki talebemizi yalnız “Türkçe” eserlerle yetiştirmeye çalışmamız tamamen manasızdır. Türkiye’de bugüne kadar hakiki ve Avrupai manasıyla “yüksek tahsil”in bir türlü teessüs edememesi⁵⁶ esbabından⁵⁷ biri de ecnebi lisanı ihtiyacı olmadan bu tahsilin yapılabileceği kanaatinden ileri gelmiştir. Eline lâlettâyin⁵⁸ Fransızca, İngilizce veya Almanca bir kitap geçiren herhangi bir zatın yüksek tahsil müesseselerinde muallimlik cesaretini göstermesi de işte bundan dolayıdır. Halbuki bu müesseselere giren talebe, hocanın elindeki kitabı kendi kendisine okuyup anlayacak kadar ecnebi bir lisanı aşına olursa o vakit muallim seviyesi de ister istemez yükselecektir.

Talebeye bu kadar kuvvetli bir lisan tahsilini nasıl ve nerede vermeli? Liselerimizde bunu yapabilir miyiz? Yoksa, Japonların bir aralık tatbik ettikleri gibi orta tahsil ile yüksek tahsil arasında sırf ecnebi lisanı öğrenmeye

---

48 Kültürel.

49 Gelişme, gelişim.

50 Görüş, görüş açısı.

51 Bundan dolayı, bundan ötürü, bunun için, bunun üzerine.

52 Öğretmen, öğretmen.

53 İlerlemek.

54 İhtiyaç duymaz, ilgilenmez, umursamaz durumda olmak.

55 İleri, ilerlemiş.

56 Kurulmak.

57 Sebepler.

58 Rastgele, gelişigüzel.

mahsus bir devre mi ayırmalı? Bu cihetin, elindeki vesait⁵⁹ ve şimdiiye kadar yapılan tecrübelerle göre tayini maarif adamlarımıza düşer. Biz, sadece Türkiye'de "yüksel tahsil" in hakiki manasıyla teessüsü için zaruri⁶⁰ olan bir noktayı izahla iktifa ediyoruz.⁶¹ Cumhuriyet maarifi bundan üç sene evvel bu ihtiyacı kemal-i ehemmiyetle derpiş ederek⁶² hiç olmazsa darülfünun⁶³ mezunlarının mutlaka kendi şube-i ilimlerine ait eserleri anlayacak derecede bir ecnebi lisanına aşına olması şartını bir nizamname⁶⁴ ile tespit etmişti. Bu nizamname mevadinin⁶⁵ darülfünun şubelerinde tatbikinden şüphesiz çok hayırlı neticeler elde edilmiş olacaktır. Bugün bu nizamnamenin diğer fakültelerde ne suretle tatbik edildiğini ve ne neticeler istihsal olduğunu⁶⁶ bilmiyorum; fakat Edebiyat Fakültesi'nde -hatta mezkur nizamnamenin neşrinden daha birkaç sene evvel- tatbikine başlanılan bu usulün, çok müfid⁶⁷ neticeler verdiğini ehemmiyetle kaydedebilirim. Fakat bu mecburiyet darülfünundan veya yüksek mekteplerden çıkacak olanlara değil, o mekteplere kabul edilecek olan talebeye tahmil edilmelidir⁶⁸ ki hakiki manasıyla "yüksel tahsil" memleketimizde de artık teessüs edebilsin. Bunu temin etmedikçe "Türkiye" fikrî seviye itibariyle Avrupadaki müdir⁶⁹ ve münevver⁷⁰ sınıfla mukayese edilebilecek bir "güzideler"⁷¹ sınıfı'na hiçbir zaman asla malik olamayacaktır.⁷²

Yalnız şunu tasrih edeyim⁷³ ki bu mesele başkadır; darülfünunda derslerin "millî lisan"dan gayri bir lisanla okutulması büsbütün başkadır. "Türkiye" bir müstemleke⁷⁴ değildir ki millî darülfünunda Türk müderrisleri tarafından yabancı lisanlarla ders taktir edilsin.⁷⁵

Köprülüzade Mehmed Fuat

59 Araçlar, vasıtalar.

60 Zorunlu.

61 Yetinmek.

62 Göz önünde bulundurmak, dikkate almak, öngörmek.

63 Üniversite.

64 Tüzük.

65 Hususlar, meseleler, işler, konular.

66 Meydana getirmek, hâsıl etmek, üretmek.

67 Faydalı.

68 Yüklenmek.

69 Çekip çeviren, yöneten, idâre eden kimse.

70 Aydın.

71 Seçkin, seçilmiş, mümtaz, elit.

72 Sahip olmak.

73 Açık açık anlatma, şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklama, apaçık belirtme.

74 Sömürge.

75 Anlatılmak.

Kaynakça

AKÜN, Ömer Faruk; “Mehmed Fuad Köprülü”, *DİA*, XXVIII, 2003, ss. 471-486.

ASILSOY, Abdülkerim; *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Bölümü Türk Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

BALCI, Sezai; “Osmanlı Devleti’nde Modernleşme Girişimlerine Bir Örnek: Lisan Mektebi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 44/2008, Ankara, 2008, ss.77-98.

BAYAT, Ali Haydar; *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.

FİLDİŞ, Berna; “Bir Osmanlı Aydını Olarak Beşir Fuad”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1, Manisa, 2017, ss.555-584.

DÜZDAĞ, Mehmet Ertuğrul; *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1972.

ERTUĞRUL, Halit; *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2000.

ÖZBAY, Fatih; *Türkiye’de Yabancı Dil Öğretiminin Tarihi Geçmişi ve Türkiye’nin Günümüzdeki Yabancı Dil Politikası*, www.onlinearabic.net/sizden_gelenler_dosya/8043444.doc. (14.11.2017).

GÖKYAY, Orhan Şaik; “Anma Günü: Bir Öğrencisinin Dilinden M. Fuad Köprülü”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ocak, C. LIII, S. 421, Ankara, 1987, ss. 50-57.

GÜNAYDIN, Gazi Giray; “Bir Aktör, Bir Müverrih: Köprülü ve İnalçık’ın Cumhuriyet Türkiye’sine Bakışı”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl: 8, S. XXI, İzmir, Mart 2015, ss. 301-318.

GÜNDÜZ, Mehmet; *Türkiye’de Yabancı Dilde Öğretim Yapan Resmi Ortaöğretim Kurumları: Maarif Kolejleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2017.

KOLOĞLU, Orhan; “Osmanlı’da Yabancı Dil Sorunu ve Galatasaray”, *Tarih ve Toplum*, C. 37, S. 222, İstanbul, 2002, ss. 6-14.

KÖPRÜLÜ, Fuat; “İlim Müesseselerimiz”, *Hayat Mecmuası*, C. III, S. 58, Ankara, 5 Kânunusani 1927, ss. 101-102.

KÖPRÜLÜ, Fuat; “Yüksek Tahsil ve Ecnebi Lisanı”, *Hayat Mecmuası*, C. III, S. 67, Ankara, 1928, ss. 281-282.

KÖPRÜLÜ, Fuat; “Notlar ve İktibaslar: Bir Ankete Cevap”, *Ülkü*, C. XV, S. 87, Ankara, Mayıs 1940, ss. 258-260.

KÖPRÜLÜ, Orhan F.; “Anma Günü: M. Fuad Köprülü'nün Hayatı, Eserleri, Çalışma Sistemi ve Başlıca Hususiyetleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. LIII, S. 421, Ankara, Ocak 1987, ss. 40-49.

MERİÇ, Cemil; *Jurnal*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1968.

ÖZKAN, Selim Hilmi; “Osmanlı Devleti'nde Yabancı Dil Eğitimi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3 Summer 2010*, ss. 1783-1800.

ÖZKAN, Selim Hilmi; “Osmanlı Devleti'nde Eğitim Dili ve Yabancı Dil Meselesi”, *Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, Ankara, Ocak / Şubat / Mart / Nisan 2017 Yıl: 13, S. 3, ss. 53-56.

ŞİŞMAN, Adnan; “Galatasaray Mekteb-i Sultânisi”, *DİA*, C. XIII, İstanbul, 1996, ss. 323-326.

TANSEL, Fevziye Abdullah; “Memleketimizin Acı Kaybı Prof. Dr. Fuad Köprülü”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIV, Ankara, 1966, s. 266-281.

YÜCEL, Mustafa Serhan; *Türkiye'de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bilecik, 2016.